№ 153 Սեպտեմբերի 11 (23) **1879** Սեպտեմբերի 11 (23) № 153

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի հնար ժողովուրդը մոլորեցնելու։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Մ.-Ղարաքլիսից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Բօուլանդ Հիլ։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։ — Բանասիրական։ Ոսկի աքաղաղ։

ՄԻ ՀՆԱՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՄՈԼՈՐԵՑՆԵԼՈՒ

I

Մի լաւ թէև շատ հին հնար կայ ժողովուրդը մոլորեցնելու,— այն է ծածկել ժողովրդի առջև նրա բոլոր պակասութիւնները, սահմանափակվել նեղ աւանդական շրջանի մէջ, իր փտած և հոտած մթնոլորտից դուրս չը գալ, նրանից դուրս ոչինչ չը տեսնել և չուզենալ տեսնել, առանց որ և է ապացոյց բերելու հերքել ստել պատմական իրողութիւնները, քօղով ծածկել ճշմարտութիւնը և մի և նոյն ժամանակ մեղադրել ուրիշին թէ նա է մոլորեցնում ժողովուրդը....

Դա է բուն չինականութիւնը։

Բաւական է վեր առնել հայոց ազգի պատմութեան վերջին երկու դարերը, որ համոզվենք, թէ հայ հասարակութիւնը կատարեալ չինական ոգով էր խմորված։ Նրանք միայն, որոնք պատմութիւնը մեքենայաբար են սովորում, գիտեն միայն թուանշանները և որ ժամանակին այս կամ այն իրողութիւն է պատահել, բայց ընդունակ չեն պատմական փաստերը լուսաւորել կրիտիկայի պարզ լուսով, նրանք միայն կարող են հերքել հայոց ազգի մէջ չինականութեան գոյութիւնը։

Հայերի վերջին դարերի գաղթականութիւնը արդէն ամենալաւ ապացոյց է հայերի չինականութեան։ Չինացիները այնքան բարձր չեն դնում իրանց ազգութիւնը, որքան իրանց կրօնը կամ աւանդական սովորութիւնները։ Չինացին էլ գաղթում է, օրինակ Կալիֆօրնիա,— և այնտեղ նա պահպանում է ոչ թէ իր ազգութիւնը, բայց նա մնում է չինացի իր կրօնական ծէսերի, իր հասարակական և ընտանեկան բարք ու վարքերի և աւանդական սովորութիւնների շնորհով։ Հայն էլ այն պատճառով այդքան հեշտութեամբ գաղթում է, որ իր հայրենիքը, իր հայրենի հողը, իր ազգութիւնը, իր մայրենի լեզուն այնքան նշանակութիւն չունեն նրա համար, որքան իր կրօնը և իր ընտանեկան ու հասարակական սովորութիւնները։ Հայրենիքը, ազգութիւնը և մայրենի լեզուն նա թողնում է որպէս անպէտք բաներ իր մայրենի, պատմական երկրի մէջ, իսկ իր ընտանեկան աւանդական սովորութիւնները, իր բարք ու վարքերը և իր կրօնը նա միշտ կարող է իր հետ տանել։ Հայերի հինգ վեց ընտանիք զետեղվում են Գալիցիայում կամ Ունգարիայում, բերում են իրանց հետ իրանց ընտանեկան աւանդական սովորութիւնները, հիմնում են մի եկեղեցի,— և ահա նրանք ունեն բոլորը ինչ որ հարկաւոր է նրանց համար՝ ընտանիք և եկեղեցի։ Իսկ հայրենիքը նրանք թողել են, ազգութիւնը կորցրել են, մայրենի լեզուն մոռացել են,— բայց դարձեալ նրանք իրանց հայ են կարծում...

Այդ չինականութիւն չէ միթէ՝ սահմանափակվել մի նեղ, առանձնական, ողորմելի, անշունչ աւանդական շրջանի մէջ և գոհ լինել....

Աւանդապահ յետադէմները և խաւարասէրները աշխատում են ժողովրդի աչքը չը բաց անել նրա պակասութիւնների վրա, աշխատում են ստել, կեղծել իրողութիւնները,— և այդ չինական մեթօդը հաճելի է չինականութեան մէջ ընկած ազգութեանը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ

(Երկրորդ մասը)

Թ.

Հռիփսիմէի վէրքը անվնաս էր, բժշկի հետազօտութիւնից երևաց, որ նա առաջ էր եկել շան ճանկռտելուց և ոչ կծելուց։ Մի շաբաթից յետոյ նա կարողացաւ ոտքի կանգնել, բայց տակաւին իրան թոյլ էր զգում. դէմքը գունաթափվել էր և աչքերի մէջ փայլում էր, կարծես, մի տեսակ շրջմոլիկ հուր։

Հռիփսիմէի թևքի վէրքը բժշկվեցաւ, բայց նրա փոխարէն բացվեցաւ մի ուրիշ վէրք անմեղ աղջկայ սրտումը, մի վէրք, որ առաջ է գալիս Աստղիկի որդու սուր սլաքից....

Մինչև այնօր անխռովելի էր մնացել Հռիփսիմէի սիրտը, իսկ այժմ սկսեց տանջել նրան մի անորոշ, մթին զգացմունք, որ ինքն էլ չը գիտէր թէ որպէս պէտք էր բացատրել։ Նա միշտ տըխուր էր, միշտ լուռ էր և միշտ աշխատում էր փախչել ընկերութիւնից և առանձնանալ, և շատ անգամ ակամայ արտասուքը թաց էր անում նրա գեղեցիկ, սևորակ աչերը։

Տիկին Մարիամը չէր կարող չը նկատել իր սիրելի դստեր յանկարծակի փոփոխութիւնը. «ինչ է պատահել քեզ, աղջիկ», հարցնում էր նա,—«ոչինչ»... մնում էր Հռիփսիմէի սովորական պատասխանը։

Քոյրերը աւելի մտերիմ են լինում և շատ անգամ բաց են անում միմեանց առջև իրանց սրտերը։ Այն գաղտնիքը, որին չը կարողացաւ հասնել մայրը, աշխատեց բաց անել երէց քոյրը՝ Գայիանէն։

—Այդ ինչ է, Հռիփսիմէ, աշնան տերևի նման օրըստօրէ դեղնում ես, մի օր հարցրեց նա, երբ միասին նստած էին իրանց տան պարտիզում։

—Ես էլ չեմ իմանում, քոյրիկ, պատասխանեց Հռիփսիմէն, գլուխը դէպի ցած խոնարհեցնելով։

—Չէ, մի բան կայ, դու չես ուզում ինձ ասել, մի բան կայ, ես իմանում եմ....

Հռիփսիմէն ոչինչ չը պատասխանեց, և տակաւին գլուխը քարշ գցած, մատներով խաղում էր խոտերի հետ, աշխատելով ցրվել իր սրտի ամբոխմունքը։

—Դու խօ ոչինչ չես ուզում ինձ ասել, Հռիփսիմէ, հէնց գիտես, որ ես չեմ իմանում, խօսեց Գայիանէն կատակի ձև տալով իր խօսքերին,— ուզում ես բոլորը ասեմ։

—Ի՞նչ ասես։

—Ասեմ, թէ ինչու ես դու այսպէս մաշվում։

—Չեմ ուզում լսել, ոչինչ մի՛ ասա, պատասխանեց Հռիփսիմէն, վերկացաւ, և կամենում էր հեռանալ։

—Նստի՛ր, մի՛ գնա, բռնեց նրա ձեռքից Գայիանէն։

Հռիփսիմէն դարձեալ նստեց քրոջ մօտ։ Գայիանէն շարունակեց.

—Հռիփսիմէ, քոյրիկ, ինչու ես ամաչում, ինչու ես թագցնում ինձանից քո ցաւը, ես իմանում եմ, որ դու մէկին սիրում ես...

Հռիփսիմէն դարձեալ լուռ մնաց, միայն նրա գունաթափ դէմքի վրա երևաց թեթև կարմրութիւն, նրա աչքերը վառվեցան, և այդ նազելի, անխօս աչքերը ամեն ինչ յայտնեցին հետաքրքիր քրոջը։ Գայիանէն գրկեց նրան և համբուրեց։ Կրտսեր քոյրը գլուխը չը բարձրացրեց իր մտերմի գրկից և սկսեց խուլ կերպով լաց լինել։

Երբ մի փոքր հանգստացաւ, խօսեց նա.

—Քոյրիկ, խաչը վկայ, որ չեմ իմանում, արդեօք սիրում եմ, թէ ոչ։ Բայց այնօրից, երբ պատահեց այն անցքը, երբ կատաղած շունը քիչ էր մնացել, որ ինձ պէտք է պատառ-պատառ անէր, ես հանգիստ չեմ։ Թէ արթուն եմ լինում և թէ քնած, միշտ նրան եմ տեսնում...և միշտ նրա հետ խօսում....

—Բայց արթուն ժամանակը նրա հետ չես խօսում, նկատեց մեծ քոյրը ժպտելով։

—Մտքումս խօսում եմ...պատասխանեց Հռիփսիմէն,—բայց հէնց որ տեսնում եմ նրան, ուզում եմ խօսել, մի բան ասել, լեզուս կապվում է, չեմ իմանում, թէ ինչ պէտք է ասել....կարծես, նա էլ ինձանից փախչում է, և այդ աւելի է տանջում ինձ....Տեսնում ես, վերջին օրերում նա խիստ ուշ է վերադառնում տուն, և եկածին պէս, մըտնում է իր սենեակը և դռները փակում։ Առաւօտեան խօ նրա երեսը չես տեսնի....

Երկու քոյրերի խօսակցութիւնը Միքայէլի մասին էր։ Նրանք երկար և երկար խօսում էին այսպէս, մինչև երեկոյեան վերջալոյսը սկսեց հետըզհետէ աղօտանալ, և ծառախիտ պարտէզի մէջ տիրեց գիշերային մթութիւնը։ Դա ամառնային այն խաղաղ և փափուկ գիշերներից մէկն էր, երբ ցերեկվայ խեղդող տօթից յետոյ մարդը կազդուրվում է, ազատ է շնչում, զգալով մի տեսակ ոգևորիչ զուարթութիւն։ Երկու քոյրերը դեռ նստած խօսում էին։ Բայց չէին նկատում, որ մէկը ծառի ետևից լսում էր նրանց։

—Գնանք տուն, ասաց Գայիանէն կանգնելով։

—Դեռ վաղ է, մի փոքր մանգանք, շատ նստեցինք, պատասխանեց Հռիփսիմէն ներքին վրդովմունքով։

Նրանք սկսեցին պտըտել պարտէզի ճեմելիքների մէջ, ուր այժմ լուսինը ծառերի սաղարթախիտ ոստերի միջից թափում էր իր արծաթափայլ լոյսը։ Իսկ այն անձնաւորութիւնը, որ ծառի ետևում թագնված, լսում էր երկու քոյրերի խօսակցութիւնը, շարժվեցաւ իր կանգնած տեղից և հանդարտ քայլերը ուղղեց դէպի տ. Մարիամի սենեակը։

Այդ անձնաւորութիւնը Մասխեանների ընտանիքից կորված, տարիներով հեռացած, և աչքից ընկած անդամներից մէկն էր, որ երկար անջատումից վերջը երկու անգամ միայն յայտնվեցաւ այս տան մէջ, առաջին անգամ, երբ կատարվում էր հանգուցեալ աղայի թաղման հանդէսը, երկրորդ անգամ, երբ Հռիփսիմէն հիւանդ էր։ Դա այն դժբախտ զաւակն էր, որի մասին աղան խօսելիս, երբէք անունը չէր յիշում, իր բերանը չը պղծելու համար, այլ միշտ ակնարկում էր այսպիսի արտաբերութեամբ. «այն անզգամը»....Դա տիկին Մարիամի այն աղջիկն էր, որին կոչում էին Նունէ, որը հասակն առնելով, երբ նկատեց, թէ հայրը իրան մարդու տալու վրա չէ մտածում, երկար տանջվելէն յետոյ, վերջապէս սիրահարվեցաւ իր հօր գործակատարներից մէկի վրա, և տնից փախչելով, գիւղումը պսակվեցաւ նրա հետ։

Մտնելով մօր սենեակը, Նունէն գտաւ նրան մենակ։ Ճրագի լոյսը ընկնելով նրա գեղեցիկ կազմուած և ուղղաձիգ հասակի վրա, երևան հանեց նազելի պատկերը։ Ո՛րպիսի զարմանալի նմանութիւն նրա և Հռիփսիմէի մէջ։ Հռիփսիմէն, այդ փոքր ինչ հնացած, փոքր ինչ մաշված օրիգինալի ճիշդ պատճէնն էր, միայն աւելի թարմ և աւելի զուարթ, քան թէ իր երէց քոյրը։

Նունէն պատմեց մօրը Գայիանէի և Հռիփսիմէի խօսակցութիւնը, որ լսել էր պարտէզում։

—Ես այդ նկատում էի...ասաց մայրը, երբ նրա աղջիկը վերջացրեց իր պատմութիւնը։—Բայց ինչ պէտք է արած։

—Այսքանը պարզ է, որ Հռիփսիմէն սիրահարված է, խօսեց Նունէն աւելի մերձ նստելով իր մօր մօտ, և ձայնը մեղմացնելով.—հիմայ պէտք է գիտենալ՝ արդեօք Միքայէլն էլ նոյնպէս սիրո՞ւմ է նրան, թէ ո՞չ։

—Ի՞նչ կերպով գիտենալ, հարցրեց մայրը.— Միքայէլը խիստ ծածկամիտ տղայ է, նրանից շուտով բան հասկանալ չէ կարելի։

—Սէրը ծածկել չէ կարելի. նա ինքն իրան կը յայտնվի. որքան էլ մարդ ծածկամիտ լինի, իրան պահել չէ կարող։ Լսիր, մայրիկ, պէտք է աշխատել անպատճառ այս բանը գլուխ բերել....

Մի քանի րոպէի մէջ ուրախութիւնը և տրտմութիւնը փոփոխակի կերպով արտայայտվում էին տ. Մարիամի բազմահոգ դէմքի վրա. նրա սիրտը բաբախում էր, որպէս մի տերև, որ դողդողում է քամուց։

—Միթէ կարելի՞ է բանը գլուխ բերել, հարցրեց նա, ինքն էլ իր խօսքերին չը հաւատալով։—

Գուցէ մեզ կաջողվի մի մեծ յօդուածում, կամ մի դասախօսութեան մէջ փաստերով ապացուցանել, որ վերջին երկու հարիւր տարվայ ընթացքում հայ հասարակութիւնը թէ Ռուսաստանի, թէ Թիւրքիայի և թէ Պարսկաստանի մէջ հետևում էր կատարեալ չնչականութեամբ։ Մենք կը վեր առնենք հայոց ընտանիքը, հայոց ուսումնարանը, հայոց հոգևորականութիւնը, հայոց գրականութիւնը, հայոց լրագրութիւնը, հայոց բանաստեղծութիւնը, հայոց հասարակական կարծիքը,—և կը տեսնենք որ ամեն տեղ, հայոց ամբողջ կեանքի մէջ տիրապետում էր կատարեալ չնչականութիւն։

Բայց լրագրական յօդուածում մեզ անհնարին կը լինի մանրամասնաբար քննել բոլոր խողութիւնները. այդտեղ մենք ստիպված կը լինենք ցոյց տալ միմիայն ամենանշանաւոր և աչքի ընկնող երևոյթներ....

Նա այդ կաշխատենք անել հետևեալ յօդուածներում։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԻՑ

30 օգոստոսի

«Մշակի» 115 №-ում մենք մեր գիւղի չը տեսնված ու չը լսված անտառապետի վերաբերութեամբ մի յօդուած հրատարակեցինք գլխաւորապէս այն նպատակով, որ պ. անտառապետը գոնէ այնուհետև վերջ տար իր տարօրինակ անկանոնութիւններին, որոնք երբէք պատիւ չեն բերել մի դիպլօմաւոր և զարգացած երիտասարդի։ Կրկնում ենք, հրատարակեցինք, որ ճշգութեամբ կատարէր իր պաշտօնը։ Բայց նա ընդհակառակը աւելի վատացրեց իր վարմունքը Ղարաքիլիսի հասարակութեան հետ։ Մեր առաջին յօդուածը միայն այն օգուտը տուեց, որ պ. անտառապետը, ինչպէս պատմում են շատերը, մաքրեց իր մատեանները և արքունի գանձարանը զգալի կերպով հարստացրեց։

Ինչպէս պարզ երևում է, պ. Ղորղանեանցը (անտառապետը) կը ցանկար որ բոլոր ղարաքիլիսեցիք ակամայ կուրանային և իր բոլոր անկանոն վարմունքները պաշտէին, իրան գովէին, շողոքորթէին, փառաբանէին.... Բայց այդ տեսակ կեղծաւորութիւններ դեռ ևս շատ հեռու են Ղարաքիլիսի հասարակութիւնից, որոնք առհասարակ զարգացմամբ այնքան բարձր են շրջակայ միւս գիւղերից, որ նրանց նման չեն կարող իրանց պարանոցները դնել անտառապետի ոտքերի տակ և աղիողորմ ձայնով աղերսել «դու գիտես, աղա, ինչքան կուզես, ա՛ռ, միայն մեր գործերը եօլա տար»։ Մանաւանդ ղարաքիլիսեցիք անտառային կարգերը և անտառապետի իրաւունքները գուցէ Ղորղանեանցից էլ են լաւ հասկանում. ուրեմն նրանց համար շողոքորթելու ոչինչ պատճառ չը կայ և հետևաբար շատ աւելորդ է անտառապետի կողմից պահանջել ղարաքիլիսեցիներից կուրօրէն հնազանդութիւն և անսահման սարկութիւն։

Մենք չենք հասկանում, թէ մի որ և իցէ անտառապետ ինչ իրաւունք ունի այդպէս կոպիտ վարվելու մի հասարակութեան հետ, երբ իրանից ամենայն քաղաքավարութեամբ, իր ժամանակին, նշանակած տ ա կ ս ա յ ո վ փայտ բերելու իրաւունք են խնդրում։ «Կորէք այս տեղից, անպիտաններ, խառնակիչներ, այսուհետև ոչ մի ղարաքիլիսեցի այսքան (ցոյց տալով մատի ծայրը) փայտ բերելու իրաւունք չունի։ Դեռ սպասեցէք թէ ձեր գլուխը ինչ օյիններ պիտի խաղամ. ձեզ Սիբիրիայի սառնամանիքներում պիտի սառեցնել տամ.... Այսպիսի անտեղի խօսքեր ասող անտառապետին արդեօք ինչպիսի մարդկերանց կարգում կարելի է դասել։ Ի՞նչ իրաւունքով պ. Ղորղանեանցը պահանջում է «իսկոյն արձակել ուսուցչութիւնից» մի այնպիսի արժանաւոր անձն, որ երկար տարիներով անձնանուիրաբար մաշել է իր կեանքը Ղարաքլիսայի դըպրոցի վրա իր հաւատարիմ ծառայութեամբ։ Երբ որ այսպիսի տղայամիտ առաջարկութեան վրա միայն ծիծաղում են, պ. անտառապետը աւելի և աւելի բորբոքվում և իր Արամազդի շանթերով սպառնում է. «Ես անպատճառ բանտարկել կը տամ այդպիսի վարժապետին, որ յանդգնում է իմ պակասութիւնները (լաւ կը լինի որ պ. Ղորղանեանցին ուղարկեն այնպիսի մի երկիր, որտեղ բնակիչները բոլորը կոյր, համր և մունջ են, նա այդ տեսակ մարդիկ է սիրում) տեսնել։ Գնացէք, ասացէք Խ...ին, շուտ թողնի (պ. Ղորղանեանց գոնէ մէկ օր էլ սպասիր) Ղարաքլիսան, եթէ ոչ շղթայի զարկած (վա՛յ ոտքերս) զինուորներով կուղարկեմ.... Երևի պ. Ղորղանեանցը բացի անտառապետութիւնից, մի ուրիշ աւելի բարձր պաշտօն էլ ունի, որ այդպէս առատօրէն շղթայում է սոբան նորան։

Մենք չը գիտենք թէ ո՛վ է տուել պ. Ղորղանեանցին այդպիսի տարօրինակ իրաւունք, որ շըրջակայ գիւղացիներին արգելում է ղարաքլիսեցոց վրա փայտ վաճառելը։ «Դուք, եաղուբլեցիք, ասում է անտառապետը, կատարեալ իրաւունք ունէք ամեն ժամանակ ամեն տեղից փայտ կտրելու, միայն եթէ ղարաքլիսեցոց վրա մի կտոր փայտ վաճառել էք, կհնթարկեմ ծանր տուգանքի և ձեզ էլ կարգելեմ փայտ բերելուց։ Ուրեմն պ. Ղորղանեանցի կարգադրութեամբ ղարաքլիսեցիք ոչ միայն իրաւունք չունեն անտառից փայտ բերելու, մինչև անգամ ուրիշից գնելու էլ իրաւունք չունեն։ Բա՛, խեղճ ղարաքլիսեցիք այս տարի էլ թոնիր չը պէտք է վառեն, էլ հաց չը պէտք է ուտեն։ Զարմանալի բան, կապալառուներին հրամայում է կտրել ինչքան նրանց քեփն է, իսկ ղարաքլիսեցւոց անպատուում և դռնից հեռացնում։

Անտառապետը միայն իրաւունք ունի առանց հրամանի փայտ բերողին բռնել, պրոտօկոլ կազմել և առաջարկել ուր հարկն է, ուրիշ ոչինչ։ Բայց խեղճ գիւղացուն բռնել, անտանելի կերպով չարչարել, ծեծել և նորա տաւարը մինչև երեկոյ ուրիշի համար աշխատեցնել և ամենաչնչին վարձով իր համար խոտ կրել տալ, այսպիսի անխիղճ իրաւունք չունի անտառապետը։—Թէև ղարաքլիսեցիք իրանց ունեցած կանօնաւոր պայմանագրութեան համաձայն իրաւունք ունեն իրանց տաւարը նշանակեալ պ ա լ ե ա ն ն ե ր ու մ արածացնել, բայց պ. Ղորղանեանցը, հակառակ պայմանի զօրութեան, արգելում է ղարաքլիսեցւոց տաւարը յիշեալ պալեաններում արածելու, մինչդեռ ուրիշ գիւղի տաւարներին իրաւունք է տալիս ոչ միայն յիշեալ տեղերում, այլ և ուղղակի անտառներում։ Մեզ ղարաքլիսեցւոց կը մնայ միայն մի ճար. մի խնդիր գրել և ուղարկել ուր հարկն է և այս մտադրութիւնը շատ շուտով կատարվելու է։—Ահա՛, այսպիսի անտանելի վարմունք ունեցող անտառապետը դեռ համարձակվում էլ է իր գիշերային այցելութեամբ սորան նորան խնդրել, համոզել, որ իրան շնորհակալութեան թերթ տան։ Լաւ երես է, ախպէր, մէկին շղթայում է, միւսին աքսոր վըճռում, երրորդին անյիշելի յիշոցներով անպատուում, չորրորդի վրա կամենում է հրացան արձակել և և յետոյ էլ մի և նոյն մարդկանցից շնորհակալութեան թերթ է պահանջում։ Հենց այս շնորհակալութեան թերթ պահանջելու համար է որ այս վերջին ժամանակներս այսպէս յանկարծ քաղցրացաւ շրջակայ գիւղացիների հետ և ազատ իրաւունք է տալիս «կտրեցէք, ինչքան կամենաք, անտառը ձերն է...»

Վերջացնելով նամակը, պ. Ղորղանեանց, այս էլ ենք աւելացնում, որ այս մեր ասած անհերքելի ճշմարտութիւնները բոլոր հասարակութեան սրտից և նրանց իսկական ցանկութեամբ է գրված և ոչ թէ, ըստ ձեր սխալ կարծեաց, մի քանի մարդու գործ։ Ոչ, սիրելի, մենք շատ շատ ենք և գուցէ մի օր այսպէս խմբովին ներկայանանք ձերդ բարեծննդութեան և երես առ երես կը հաստատենք մեր բոլոր ասածները, ինչպէս հաստատեցին քո մտերիմները հաշտարար դատարանում որ քո կազմած պրոտօկոլը բոլորովին անհիմն և անիրաւացի էր պ. Ա. Հայրապետեանի բերած փայտերի մասին։

Պ. Ղորղանեանցի անկարգութիւններին ոչ թիւ կայ և ոչ համար, մենք առ այժմ այսքանով բաւականանանք և մի քիչ էլ սպասենք, գուցէ կուղղվի։

(Ստորագրութիւններ)

Ես, իրան ասած, Նունէ, բոլորովին շուարած եմ, չեմ իմանում, թէ ինչ պէտք է անել....Ա՛խ, եթէ—Տէրը մի արասցէ—Հռիփսիմէն իր բաղձանքին չը հասնի, ա՛խ, ինչ կը լինի նրա վերջը....

—Դու անհոգ կաց, մայրիկ, նրանք իրանց բանը կը չլինեն, պատասխանեց Նունէն աւելի փորձված և աւելի գործագէտ կնոջ վստահութեամբ.—միայն պէտք է թող տալ իրանց կամքին, այն ժամանակ «ջուրը իր ճանապարհը կը գտնէ....»

—Դժուար է...պատասխանեց մայրը կասկածաւոր կերպով,—շատ դժուար է։ Հիմայ Միքայէլին ձեռքից ձեռք խլում են, ամեն կողմից աղջիկներ են առաջարկում, և ինչ աղջիկներ, հարուստ տներից և ահագին բաժինքներով։ Բայց մենք ինչ ունենք...այն ուրիշ բան կը լինէր, եթէ աղան կենդանի լինէր, եթէ մենք մեր առաջուայ վիճակի մէջ լինէինք....

Եւ անբախտ կնոջ աչքերից վերջին խօսքերի հետ գլորվեցան արտասուքի խոշոր կաթիլներ։ Նունէն սկսեց սիրտ տալ նրան։

—Ես չեմ կարծում, ասաց նա, որ Միքայէլը փողի մուրկ տայ. Հռիփսիմէն նրա համար մի մեծ հարստութիւն է։

—Է՛հ, որդի, բոլոր աշխարհը փողի է մուրկ տալիս։ Տեսնում ես, հիմա մեզ վրա ոչ ոք չէ ուզում նայել, բայց առաջ....—Առաջ պատիւ էին համարում, երբ մենք խօսում էինք մէկի հետ, երբ մենք մէկին արժանացնում էինք մեր հայացքին։

—Այդ ճշմարիտ է, բայց ես դարձեալ կասեմ, մայրիկ, որ Միքայէլը փողով խաբվող չէ. նա, ինչպէս ասում են, ինքը բաւական փող ունի։

—«Աւել պատառը փոր չի ծակում», իմանում ես։ Փողից ո՛վ է կշտացել, որ նա կշտանայ։

—Այսուամենայնիւ, ես յոյս ունեմ, որ այս բանը գլուխ կը գայ, պատասխանեց Նունէն։—Պէտք չէ յուսահատվել։

—Տեսնենք...ասաց մայրը դարձեալ յուսահատ կերպով։—Տեսնենք Աստուած ինչ կը յաջողէ։

Ներս մտան Գայիանէն և Հռիփսիմէն բաւական ուրախ դէմքերով. մօր և երեք դստեր մէջ խօսակցութիւնը ընդհատվեցաւ։

Նոյն միջոցին Միքայէլը մենակ էր իր սենեակում. նրա սեղանի վրա դրած էր մի բաց նամակ նա կրկին վեր առեց նամակը և սկսեց կարդալ։ Դա նրա մի քանի ամիս առաջ գրած նամակի պատասխանն էր, որ ստացել էր Ստեփանից։

—Բոլոր տողերից արտայայտվում է նրա մեծահոգութիւնը, խօսում էր Միքայէլը ինքն իրան,—այս նամակի մէջ նա նոյն խստասիրտ, արհամարհող և մեծամիտ Ստեփանն է, ինչ որ եղել է միշտ։ Ես յայտնել էի հօր մահուան մանրամասնութիւնները, նրա թողած հարստութեան ոչնչանալը, ահա ինչ է պատասխանում ինձ. «Ես, որպէս բժիշկ, իմ հօր հարստութեան վրա նայում էի բոլորովին բժշկական կէտից։ Երբ հիւանդ մարմնի վրա յայտնվում է թարախով լիքը մի պալար, ես սպասում եմ, որ նա կամ ինքն իրան ծակվի և թարախը դուրս թափվի նրա միջից, կամ գործ եմ դնում իմ նշտարը..... Հաւաքված նեխութիւնը կենդանի մարմնի մէջ միշտ վտանգաւոր հետևանքներ կարող է ունենալ։ Իմ հօր հարստութիւնը մի հսկայական պալար էր, լցված անմաքուր չարաւով, և ամբարված ամեն տեսակ ապականութիւններով։ Նրա գործակատարները, թէև չարամտութեամբ, բայց կատարեցին մի տեսակ բժշկի պաշտօն,—ծակեցին պալարը և դուրս թափեցին փտութիւնը..... Հիւանդը չը դիմացաւ ցաւին և մեռաւ... բայց ժառանգները առողջացան».... Մի քանի տողից յետոյ շարունակում էր, խօսելով գործակատարների մասին. «Հանգիստ թողէք, ի սէր Աստուծոյ, այն ողորմելիներին, նրանք յանցաւոր չեն, նրանք իմ հօր ամենալաւ աշակերտներն են, և գեղեցիկ կերպով իրագործեցին նրանից առած դասերը.... Ո՞վ սովորեցրեց նրանց գողութիւնը..... ես ցաւում եմ այդ ողորմելի արարածների մասին։ Խնայեցէք նրանց։»

Դռները բացվեցան և ներս մտաւ Հռիփսիմէն։

—Հը՛մ, ինչ կայ։

—Ընթրիքը պատրաստ է, մայրս խնդրեց, որ շընորհ բերէք, պատասխանեց նա բեկբեկված ձայնով։

—Օ՛, ինչ քաղաքավարի լեզուով ես խօսում դու, Հռիփսիմէ, այդ երբ սովրեցար, ասաց Միքայէլը, նստած տեղից վեր բարձրանալով, և մանուկ օրիորդի երկու ձեռքերն էլ առնելով իր ափերի մէջ։

Հռիփսիմէն շառագունեցաւ և ոչինչ չը կարողացաւ պատասխանել։

—Հանաքը մի կողմ մնայ, ես դարձեալ զգուշացնում եմ քեզ, Հռիփսիմէ, դու շատ վատ ես պահում քեզ. դու դեռ ոչ բոլորովին առողջ ես կարող ես կրկին հիւանդանալ, երբ այս գիշերվայ պէս ման կը գաս պարտէզում։ Այնտեղ շատ խոնաւ է, մանաւանդ վերջին անձրևից յետոյ։

—Դու տեսա՛ր, երբ ես ման էի գալիս, հարցրեց օրիորդը, ուղիղ Միքայէլի երեսին նայելով։

—Տեսայ։ Գայիանէն ևս քեզ հետ էր, առաջ նըստած էիք, յետոյ վեր կացաք և սկսեցիք ման գալ։

—Երևի, դու լսեցիր ևս, թէ ինչ էինք խօսում մենք... հարցրեց օրիորդը թեթև ժպիտով։

—Ես ոչինչ չը լսեցի. ես սովորութիւն չունեմ լրտեսել ջահել աղջիկների գաղտնի խօսակցութիւնը.—այդպիսի բան Նունէն է անում....

—Ղ՛որդ, հարցրեց օրիորդը սուր ձայնով.—ուրեմն նա լսում էր...ա՛յ, սատանայ....

Միքայէլը, ինչպէս սովորաբար ասում են «իզը գտաւ» այսինքն, իր կորցրած առարկայի հետքերի վրա հանդիպեց։ Անցնելով պարտէզի միջից, իրաւ, նա տեսել էր՝ երկու քոյրերին միասին նստած և խօսելիս, այլ և նկատել էր Նունէին, որ ծառի ետևում թագնված, ականջ էր դնում նրանց խօսակցութեանը։ Այդ դէպքը հետաքրքրեց նրան, և մտածում էր, թէ Նունէն, առանց առանձին պատճառի, մի այնպիսի կասկածաւոր դիրք չէր բռնի իր քոյրերի վերաբերութեամբ։ Իսկ այժմ Հռիփսիմէի չփոթութիւնը և նրա սիրուն դէմքի ներկը սաստկացրին Միքայէլի կարծիքը։

—Տեսա՛ր, որ ես բոլորը իմանում եմ...դարձաւ նա դէպի օրիորդը։

—Դու ոչինչ չես իմանում, պատասխանեց Հռիփսիմէն ծիծաղելով.—դու ուզում ես ինձանից խօսք քաշել...

—Ի՞նչպէս խօսք քաշել։

—Որ գիտենաս, թէ ինչ էինք խօսում Գայիանէի հետ...բայց ես չեմ ասի, որքան էլ խնդրես, չեմ ասի....

—Դու չես ասի, բայց Գայիանէն կասէ, նա բարի աղջիկ է։

—Իսկ ես չա՛ր եմ։

—Դու կամակոր ես։

—Լաւ, լաւ, եկ գնանք, հիմայ սպասում են քեզ, ասաց օրիորդը, և բռնելով Միքայէլի ձեռքից, համարեա զօռով սկսեց նրան դուրս տանել։

Այժմեան Հռիփսիմէն չէր մի քանի շաբաթ առաջվայ ամօթխած և երկչոտ Հռիփսիմէն, այլ նոյն փոքրիկ, ուրախ և աշխուժով լի Հռիփսիմէն, ինչ որ էր հինգ-վեց տարի առաջ, երբ միանգամ վարդավառի տօնին ոտքից ցգլուխ թրջեց Միքայէլին, և զօռով ստիպում էր, որ իր նոր հագուստը հագնէ։ Իսկ այժմ Միքայէլը կանգնած էր նրա առջև, ճաշակով հագնված, բարեկիրթ մի երիտասարդ, որի իւրաքանչիւր ձևերից երևում էր ազնիւ և չիտակ մարդու ուղղամտութիւնը։ Նա ընդունեց օրիորդի հրաւէրը և նրա հետ միասին մտան տ. Մարիամի սենեակը, ուր նա իր աղջիկների հետ բոլորել էին ընթրիքի սեղանի շուրջը։

Այդու անցքից յետոյ Մասխեանների ընտանեկան յարաբերութիւնները Միքայէլի հետ բոլորովին փոխվեցան, այժմ նա վայելում էր այդ գերդաստանի անդամակցութեան կատարեալ ազատութիւնը։ Տ. Մարիամը նրան ասում էր. «ես այժմ երկու որդի ունեմ, մէկը դու ես, միւսը Ստեփանը»։ Գայիանէն, Հռիփսիմէն և Նունէն, առանց քաշվելու, մտնում էին նրա սենեակը, մաքրում էին, կարգի էին դնում, և շատ անգամ կցում էին նրա հետ փոքրիկ խօսակցութիւններ։ Ճաշը և ընթրիքը միասին էին ուտում, և երբեմն առաւօտեան թէյը միասին խմում, եթէ մի կարևոր գործ չէր պահում Միքայէլին իր առանձնարանում։ Երեկոյեան զբօսանքը պարտէզում և գրոյցները մանուկ օրիորդների հետ արդէն սովորական էին դարձել։ Միքայէլը բատ մեծի մասին պատմում էր նրանց իր ճանապարհորդութիւններից և խօսում էր շատ բաներ Մօսկվայի ու Եւրոպայի կեանքից։ Իսկ այն գիշեր մի առանձին խօսակցութիւն ընթրիքի սեղանի վրա տեղի չունեցաւ, միայն Միքայէլը հաղորդեց Ստեփանից ստացած նամակի բովանդակութիւնից այնքան միայն, որքան կարելի էր։

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Լսում ենք որ Նոյեմբեր ամսին գալու է ԹԻՖԼԻՍ երեւելի երաժիշտ վիօլօնչելի վրա ածող պ. Պօրտէն եւ տալու է Թիֆլիսում մի քանի կօնցերտներ: Մեզ այնքան հազիւ է պատահում լսել լաւ երաժշտութիւն, որ պէտք է ուրախ լինենք, երբ Պօրտէնի պէս նշանաւոր երաժիշտները մեզ մօտ գալիս են:

—

ՇԱՄԱԽՈՒՑ մեզ հաղորդում են, որ օգոստոսի 28-ին մի կին հաց թխելու ժամանակ ընկնում է վառւած թօնրի մէջ: Մինչեւ դրացիները օգնութեան կը համնէին, կինը ինքը դուրս եկաւ թօնրից: Կնոջ մէջքը, ձեռքերը եւ ոտքերը այրված են, բայց նրա կեանքին վտանգ չէ սպառնում:

—

Օրերումս եկած յորդ անձրեւներից յետոյ, ԹԻՖԼԻՍԻ շրջակաները ծածկվել են կանաչ խոտով:

—

Մեզ հաղորդում են ՇԱՄԱԽՈՒՑ, որ այնտեղ անդադար գողութիւններ են պատահում: Օգոստոսի 30-ին գողերը մի հայի տանից բաւական իրեղէններ են տանում: Մի կօշկակարի տանից գողերը 300 րուբլու արժողութեամբ իրեղէններ տարան: կօշկակարը մի քանի օրից յետոյ տեսնում է մի Թուրքի ձեռքին իր իրեղէններից մէկը եւ նրան տանում է պօլիցիա, որտեղ կօշկակարին յանձնում են իր սեփականութիւնը, իսկ գողին արձակում են: Չը նայելով, որ Շամախում բազմաթիւ լապտերներ կան, մութ գիշերները նրանցից շատ քիչերն են վառվում: Այդ հանգամանքն էլ նպաստում է գողութիւնների անդադար կրկնվելուն:

—

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են, որ օգոստոսի 23-ին աւազակները, կոտրելով պատուհանի երկաթները, մտնում են սուրբ Համբարձման եկեղեցին, սպանում են ժամկոչին եւ սկսում են եկեղեցին կողոպտել: Այդ ժամանակ մի տեղ հրդեհ է պատահում եւ մի մարդ սկսում է զանգակներ տալ: Գողերը կարծելով, որ մտադիր են իրանց բռնել, փախչում են: Միւս օրը սպանած ժամկոչին գտնում են եկեղեցու մէջ: Գողերը բաւական շատ իրեղէններ են տարել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՕՒԼԱՆԴ ՀԻԼԼ

—

(Վերջ)

Նոր պաշտօնը ապահովացնելով նրա համեստ պահանջները, նրան բաւականին ազատ ժամանակ էր թողում: Հէնց այս ազատ ժամերն էին որ նրան միջոց տուին զբաղվելու փոստայի տակսաների միակերպութեան գաղափարով: Փոստային նախկին կարգադրութիւնների անյարմարութիւնը վաղուց արդէն զարմացրել էին Ռօուլանդ Հիլլին: Դաստիարակվելով աղքատութեան մէջ, նա յաճախ յիշում էր, թէ ինչպէս նրա ծնողները թոյլ չէին տալի նրան բարեկամների կամ ազգականների հետ գրագրութիւններ անել, եւ այդ այն պատճառով, որովհետեւ բաւականին մեծ ծախս էին պահանջում այդ գրագրութիւնները: Աւելի մօտիկ ծանօթանալով անգլիական փոստային կազմակերպութեան հետ, նա բոլորովին զարմացած էր նրա թերութիւններով: Անգլիայի եւ Ուէլսի 11,000 ծուխերի վրա այն ժամանակ ընկնում էին միայն 3,000 փոստատներ: Լօնդօնից Էդինբուրգ նամակ ուղարկելու համար վճարվում էր մի շիլլինգ եւ մէկ ու կէս պէնս, այսինքն մօտաւորապէս 38 կոպէկ: Նամակի ծանրութեան կշիռը ոչինչ նշանակութիւն չունէր, միայն փոստի երկու ամենաբարակ թերթերի վրա գրած նամակի համար՝ մի եւ նոյն ծրարի մէջ, երկու անգամ աւելի էր վճարվում քան թէ նամակը գրված լինէր գրելու սովորական մի մեծ թերթի վրա: Պարլամէնտի անդամներն իրաւունք ունէին նամակները ձրի ուղարկել: Փոստային վճարի թանգութիւնը ստիպում էր չունեւոր մարդոց հեռու կենալ գրագրութիւններից. փոստային եկամուտների թւանշանները գրեթէ ամբողջ 20 տարի շարունակ ոչինչ փոփոխութեան չենթարկվեցան:

Մտածելով անդադար փոստային նոր վերանորոգութիւնների մասին, նա մեծ ուշադրութեամբ սկսեց զբաղվել հարկերի թեթեւացնելու հարցով. Նրան բոլորովին զարմացրեց այն դէպքը, որ հարկերի այս տեսակ թեթեւացնելը մի դէպքում պակասեցնում է պետական արդիւնքները մինչդեռ մի ուրիշ դէպքում նա զգալի արագութեամբ աւելացնում է պետական եկամուտները: Աւելի մօտ ծանօթանալով գործին, նա նկատեց, որ պէսի դէպքերում եկամուտների պակասելը առաջ է գալի հարկահանութեան պայմաններից, այսինքն բաւականութեամբ է վճարվում այդ հարկը թէ անբաւականութեամբ. սրանից յետոյ բիւդժէտի բոլոր յօդուածներից նա տեսաւ, որ փոստային հարկը ամենաանբաւականացուցիչ կերպով է վճարվում: Ռօուլանդ Հիլլ հետամուտ եղաւ հաշւել նամակի իսկական արժէքը Անգլիայի, սրանով նա հասաւ այն եզրակացութեանը, որ Լօնդօնից Էդինբուրգ ուղարկված նամակի արժէքն իսկապէս մէկ պէնսի 36-երորդականից աւելի չարժէ: Հիմնվելով իր այս եզրակացութեան անհերքելի ճշմարտութեան վրա, նա շուտով հասաւ այն համոզմանը, որ կատարելապէս կարելի է բոլոր Անգլիայի մէջ մտցնել փոստային վճարի միակերպութեան իրագործումը. նամակին մի պէննի վճարելով:

1837-ին լոյս տեսաւ նրա «փոստայի վերանորոգութիւն» վերնագրով հռչակաւոր բրօշիւրը, դէպի որը անգլիական փոստային վարչութիւնը վերաբերվեց մի սառն արհամարհական ժպիտով, բայց որը մեծ ընդունելութիւն գտաւ անգլիական հասարակութեան կողմից: Այս բրօշիւրի յայտնվելուց յետոյ, արդէն Անգլիայում սկսվեցաւ կանոնաւոր շարժումը յօգուտ Ռօուլանդ Հիլլի առաջարկած վերանորոգութեան: Հետզհետէ պարլամէնտին բազմաթիւ խնդիրներ առաջարկվեցան, որոնք հրաւիրում էին պարլամէնտի անդամներին փորձ-փորձել իրագործել Ռօուլանդ Հիլլի առաջարկած վերանորոգութիւնները: Այդ բազմաթիւ խնդիրների մէջ գտնվում էր նոյնպէս եւ լօրդ Բրումի խնդիրը, որը ներկայացրած էր պարլամէնտին Լօնդօնի քաղաքային խորհրդարանի կողմից:

Պարլամէնտը վերջապէս ձեռնամուխ եղաւ գործին, եւ 1838 թւի գարնանը համայնքների ժողովը մի մասնաժողով նշանակեց, որպէս զի քննէ Ռօուլանդ Հիլլի բրօշիւրի մէջ տըպված վերանորոգութիւնները: Մասնաժողովի գործունէութիւնը բաւականին երկար ժամանակ տեւելուց յետոյ, վերջապէս ազգային ժողովի նիստերի վերջանալու ժամանակները փոստային վճարի միակերպութեան ծրագիրն ընդունվեցաւ միայն մի ձայնի առաւելութեամբ: Մասնաժողովի վճիռն ընդհանուր ժողովին ներկայացնելու միջոցին փոստային կշռի միութիւնը երկու պէնս նշանակվեց: Մինիստրութիւնը մի առանձին համակրութիւն չը ցոյց տուեց մասնաժողովի առաջարկութեանը, բայց ինչ անէր, գործն արդէն ըսկսված էր, եւ մամուլն էլ ահագին ջերմեռանդութեամբ էր վերաբերվում դէպի նոր վերանորոգութիւնը:

Կառավարութիւնը զիջաւ. եւ 1840 թւի յունվարի 10-ին Անգլիայում արդէն ընդունված էր Ռօուլանդ Հիլլի առաջարկած փոստային վերանորոգութիւնների ծրագիրը: Այդ ժամանակվանից սկսած՝ հանգուցեալ Ռօուլանդ Հիլլ ամեն տարի տօնում էր այդ օրը իր ազգականների եւ բարեկամների շրջանում:

Բայց վճարի միակերպութեան ընդունելութիւնը դեռ սկիզբն էր մեծ վերանորոգութեան. վերանորոգութեան կատարեալ յաջողութեան համար անհրաժեշտ էր, որ նրա բրօշիւրի մէջ խոստացված փոստային եկամուտները մեծանային, բայց դա անկարելի էր այդ ժամանակվայ փոստային վարչութեան կազմակերպութեան միջոցին: Ռօուլանդ Հիլլ փոստային վարչութեան վերանորոգութեան առիթով մի նոր ծրագիր մշակեց եւ հասարակաց ձայնը ցոյց տուեց նրան իբրեւ միակ մարդուն, որ կարող էր կառավարել նոր գործը: Կառավարութիւնը զիջանելով հասարակաց կարծիքի ճնշմանը մեծ տհաճութեամբ առաջարկեց նրան փոստային վարչութեան մէջ պաշտօն ընդունել, բայց այդ մի եւ նոյն ժամանակ նա այնպիսի պայմաններ դրեց նրա առաջ, որ նա մեծ զղջումով հրաժարվեց առաջարկած պաշտօնից: Նրան առաջարկեցին 500 ֆունտ ստերլինգ տարեկան ռոճիկ, եւ միայն երկու տարի ժամանակով: Ռօուլանդ Հիլլ պատասխանեց, որ այդ տեսակ պայման նա չէ կարող ընդունել, բայց չը կամենալով որը սկսված գործը խանգարվի, նա իր ծառայութիւններն առաջարկեց կառավարութեանը «ձրիաբար»: Մինիստրութիւնն ամաչելով իր ժլատութենից մի այսպիսի անձնւորութեան համար, նշանակեց 1,500 ֆունտ ստերլինգ տարեկան ռոճիկ, բայց նա յետ չը կանգնեց իր երկու տարվայ որոշումից, բացի այս Ռօուլանդ Հիլլ ուղղակի չը պէտք է մըտնէր փոստային վարչութեան պաշտօնի մէջ, այլ նա պէտք է մնէր պետական գանձարանի պաշտօնի մէջ, եւ այնտեղից պէտք է «գնէր» վերանորոգութիւնների իրագործման վրա այնպիսի մարդոց ձեռքով, որոնցից իւրաքանչիւրը թշնամաբար էր վերաբերվում դէպի ռօուլանդեան նոր ծրագիրը:

Ռօուլանդ Հիլլ լաւ էր հասկանում, թէ այսպիսի պայմանների մէջ որչափ դժուար էր նրան յաջողութիւն գտնել, բայց եւ այնպէս նա համաձայնեց այս երկրորդ առաջարկութեանը եւ ջերմեռանդութեամբ սկսեց գործը: Երկրորդ տարու վերջերում վերանորոգութեան օգուտը այնպէս շօշափելի եղաւ, որ լօրդ Մէլբօրնի մինիստրութիւնը նրան պահեց իր պաշտօնի մէջ: Սակայն այս մինիստրութիւնը կարճ ժամանակամիջոցում կորցնելով իր մեծամասնութիւնը պարլամէնտի մէջ, շուտով հրաժարական տուեց եւ սրան փոխարինեց Ռօբերտ-Պիլլի պահպանողական մինիստրութիւնը: Ռօուլանդ Հիլլին շուտով արձակեցին պաշտօնից առանց վարձատրութեան: Այս վարմունքը սաստիկ վրդովեց հասարակական կարծիքը: Ազգային ստորագրութիւն կազմվեցաւ, եւ մի հանդիսաւոր խնջոյքի ժամանակ, որը ժողովուրդը տուեց ի պատիւ վիրաւորված վերանորոգչի, նրան ներկայացրին 13,000 ֆունտ ստերլինգի մի չէկ (ապահովագիր): Սրանից յետոյ նրան ընտրեցին Լօնդօն-բրայտօնեան երկաթուղու ընկերութեան անդամ, ուր կարճ ժամանակամիջոցում նրան ընկերութեան նախագահ ընտրեցին:

1846 թւին ազատամտականները նորից իշխանութիւնն իրանց ձեռքը գցեցին, եւ Ռօուլանդ Հիլլ նորից հրաւիրվեցաւ ծառայութեան մէջ, բայց այս անգամ արդէն նա ուղղակի մտաւ փոստային վարչութեան մէջ, եւ փոստային վարչութեան կառավարչի քարտուղար նշանակվեցաւ: Նոր պաշտօնի մէջ նա սկսեց մեծ եռանդով աշխատել, եւ շուտով փայլուն հետեւանքների հասաւ: Այս անգամ արդէն նա կանգնած էր հաստատ հողի վրա: 1854 թւին նա փոստային գեներալ-տեսչի օգնական նշանակվեց. բայց դժբաղդաբար փոքր ժամանակից յետոյ նրա յարաբերութիւնները լարվեցին նորա Ստէնլի-օֆ-Էլդէրլի նոր տեսչի հետ, որը ծառայութեան մէջ ընդունում էր միայն իր պաշտպանեալներին, եւ երբ Ռօուլանդ Հիլլի առաջարկութեամբ նոր գեներալ-տեսուչը հրաժարվեց ծառայողների թիւն աւելացնել, այն ժամանակ Ռօուլանդ Հիլլ, որ արդէն ազնւականութեան եւ բարօնէտի կոչում էր ստացել, հրաժարական տուեց: Հրաժարականն ընդունվեցաւ, բայց լօրդ Պալմէրստօն առաջարկեց պարլամէնտին, 20,000 ֆունտ ստերլինգ վարձատրութիւն պարգեւէ, եւ բացի այդ իբրեւ թոշակ նրան իրաւունք տրվեցաւ տարէցտարի ստանալ իր ռոճիկը 2,000 ֆունտ ստերլինգ:

Ռօուլանդ Հիլլի վերանորոգութեան հետեւանքը կարելի է ցոյց տալ մի քանի թւերով. 1839 թւին անգլիական փոստատունը ուղարկեց 106,000,000 նամակ եւ ծրարներ. 1879 թւին այս թիւը հասաւ 1,478,000,000 ծրարների: 1839 թւին միացեալ թագաւորութեան իւրաքանչիւր բնակչին ընկնում էր տարեկան երեք նամակ, մինչդեռ 1879 թւին իւրաքանչիւր բնակչին ընկնում—32 նամակ:

Անգլիական փոստային մեծ յեղափոխիչը ապրեց մինչեւ իր գաղափարի ամենամեծ յաղթանակը: Իր հասակի վերջին տարիներում նա բաղդ ունեցաւ տեսնել, որ նրա յղացած վերանորոգութիւնները ոչ միայն Անգլիայում են սահմանափակվում, այլ եւ այդ նեղ շրջանից դուրս գալով նրանք սիրով հիւրասիրութիւն գտան նոյնպէս եւ Եւրոպայի միւս քաղաքակրթված երկրներում, եւ սրանով նրանք միջոց տուին իրանց մեծ հեղինակին պարծենալու, որ նա օգուտ տուեց ոչ թէ միայն իր սեփական հայրենիքին, այլ եւ ընդհանուր մարդկութեան:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԽԱՐԿՕՎ, 6 սեպտեմբերի: Խարկօվի կալուածատէր եւ գործարանատէր Խարիտօնէնկօ խարկօվեան համալսարանի չքաւոր ուսանողների ընդհանուր բնակութեան շէնքի կառուցման համար նուիրեց 100000 րուբլ:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 7|20 սեպտեմբերի: «Голосъ» լրագրին հեռագրում են, որ Լօբանօվ-Ռօստօվսկին սեպտեմբերի 5-ին ուղեւորվեց Լիվադիա: Այն անձը, որ փորձել էր սուլթանին սպանելու Կօնստանդին-Կարալանօ անունով, Ռումինիայի հպատակ մի յոյն է: Նա խելագար է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 87 կ., երկրորդ 93 ր. 75 կ., երրորդ 93 ր. 75 կ., չորրորդ 93 ր. 50 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 233 ր., երկրորդ 229 ր., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր. 87 կ., երկրորդ 91 ր. 75 կ., ոսկի 7 ր. 85 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,06 պէնս. ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 214 մարկ 25 պֆ., Փարիզի վրա 265 ֆր. 75 սանտիմ: Տրամադրութիւնը թոյլ է:

ԼՕՆԴՕՆ, 8|21 սեպտեմբերի: «Times» լրագրում հրատարակված է Ալիկէլից ստացված մի հեռագիր, որով յայտնվում է, որ էմիրի գեներալ Ռօբէրտսին ուղղած հեռագիրները հաստատում են, թէ Հէրաթի զօրքերի մէջ ապստամբութիւն է ծագել, եւ թէ Կաբուլի մէջ 12 գնդեր եւ մի քանի թնդանօթներ կան. բացի այս Գուսնից նոր գունդեր են հրաւիրված:

ԼՕՆԴՕՆ, 8|21 սեպտեմբերի: Սիմլայից հաղորդում են, որ Կօզիստանում խռովութիւն ծագեցաւ. Կաբուլից փախստական զինուորականները սաստիկ մեղադրում են Եակուբխանին, որ իբր նա է եղել ապստամբութեան գլխաւոր դրդիչը:

ԼՕՆԴՕՆ, 7|20 սեպտեմբերի: «Standard» լրագրին հեռագրում են, որ Հէրաթում սարսափելի ապստամբութիւն է ծագել. զօրքերը կոտորեցին քաղաքական եւ զինուորական բոլոր առաջնորդներին: Լօրդ Դէֆֆէրին հեռացաւ դէպի Ս. Պետերբուրգ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 սեպտեմբերի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ գեներալ Սէմեկային շնորհվեցաւ Ալէքսանդր-Նէվսկիի շքանշանը:

Խմբագիր—Հրատարակիչ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՍԱԼԻՑԵԼԵԱՆ ԱՏԱՄԻ ԲԺՇԿԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ԲԺԻՇԿ Լ. Ի. ԱԴԵԼԳԵՅՄԻ Թոյլ են տուած Մոսկվայի ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻՑ: Այդ միջոցները մեծ **ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆ** գտել և առաջարկվում են իբրև **ԱՄԵՆԱԼԱՒ** առողջապահական **ՄԻՋՈՑՆԵՐ** բերանի և ատամների համար: Կարելի է **ԱՏԱՄՆԵՐԸ** պահպանել ՓՏՃԻՆԵԼՈՒՑ, սառեցնում են ԼՈՐՁՈՒՆՔԻ ԲՈՐԲԸ և վատ ՀՈՏԻ առաջն են առնում:

Ատամնաբոյժ բժիշկ Լ. Ի. Ադելգեյմի ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏԸ գտնվում է ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ, ԿՈՒԶՆԵՑԿԻ ԿԱՄՈՒՐՋ, ՍՈԿՈԼՈՎԻ տանը:

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ կարելի է գտնել Ա. Մ. ՑՈՒՐԻՆՈՎԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ և անդրկովկասեան գլխաւոր ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ:

Ծախողների ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆ ԿԸ ԼԻՆԻ:

ԶԻՒԹԱՅԻՆ ՊԱՏԻՃՆԵՐ

ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻ ՄԱՔՐԱԾ ԶԻՒԹԻՑ, որ պատրաստված է Մոսկվայի դեղագործ:

ԳԻՐՇՖԵԼԴՏԻՑ

Գիւցի ֆրանսիական յայտնի պատիճների անհամեմատ թանգ գները դրդեցին ինձ պարապել նրանց արդիւնագործութեամբ և որովհետև պատիճների պատրաստելը գաղտնիք չէ և նրանք իրանց մէջ ոչինչ չեն պարունակում, բացի մաքուր Զիւթից, ես առաջարկում եմ իմ շատ լաւ պատրաստված պատիճները ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ (ԳԻՒՕՅԻ) ՊԱՏԻՃՆԵՐԻՑ 40% էժան:

Յոյս ունեմ, որ ռուս բժիշկները և հասարակութիւնը խելացի կերպով կը վերաբերվեն դէպի իմ աշխատանքը, որովհետև նոքա առիթ չունեն ռուսաց փողերով պահպանել ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ:

Ծախելու տեղերը. Ռուսաստանի բոլոր դեղատուները և տեղական պահեստները: Գլխաւոր պահեստները. Մոսկվայում Լուբեանկի դեղատունն Եա. Ի. Գիրշֆելդտի և Բ. Կեօլեր և Ընկ. Նիկոլսկի վրա: Թիֆլիսում Ցուրինովի և Ռոստոմովի դեղատունը:

6—25

Մեր Ազգային դպրոցների Մեծապատիւ տեսուչներին և նոցա օգնականներին

«Ռուսմն մայրենի լեզուի» վերնագրով Այբենարանիս չորրորդ տպագրութիւնն սկսելուց առաջ ուզում եմ իմանալ ձեր նկատողութիւնները այդ գրքոյկի մասին: Եթէ կարևոր համարէք ինչ ինչ փոփոխութիւնների ենթարկել, յաւելուածներ և յապաւումներ անել, ես յօժարութեամբ կը կատարեմ առանց դիպչելու բուն սկզբունքին:

Այդ գիրքն է ընդունուած մեր ազգային գլխաւոր դպրոցներում՝ Թիֆլիսի Ներսիսեան և Գայեանեան դպրոցներում. Երևանայ Թեմական դպրանոցում, Ալէքսանդրապօլու տղայոց և օրիորդաց դպրոցներում, Ղարաբաղու Հոգևոր սեմինարիայում և Թեմի դպրոցներում: Ինձ յայտնի չէ միայն միւս մանր դպրոցներից որոնցում է ընդունուած: Սակայն ես այս ընդունելութենից ագահութեամբ շահուելու բաղձանք չունեմ, իմ միակ շահս կը լինէր այն, որ դա իւր եղանակով, բովանդակութեամբ և գնովը համապատասխանէր այդ ընդունելութեանը, իսկ այդ վեր է միակ մի հոգու ուժից, պէտք են բարոյապէս և ընկերաբար օգնողներ, ահա այդ օգնութիւնն եմ ես խոնարհաբար խնդրում ձեզանից: Իմ հասցէն—Շուշի, Ղազարոս Աղայեանցին:

3—3

Շուտով կը մտնի մամուլի տակ մի գիրք, «Ձեռնարկ Գիւղատնտեսութեան» անունով որ կը լինի վեց զանազան մասերի բաժանված:

Ցանկացողներից խնդրում ենք բաժանորդ գրվել առաջուց, որպէս զի կարողանանք տպագրական ծախսերը հոգալ: Գրքի արժողութիւնն է 50 կ., կը վաճառվի Հայաստանում բացվող նոր ուսումնարանների օգտի համար: Ստորագրութիւնները ընդունվում են պ. Զաքարեայ Գրիգորեանցի գրախանութում, Միխայլովսկի կամուրջի մօտ, և Նախկին Իվանովի գրադարանում, Արծրունու գալլերէյում:

3—3 Վահան Բօտինեան

Խնդրում եմ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԵԹԻ ԹԵՄԻ Հայոց հոգևոր ուսումնարանների ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ հաղորդել ինձ թէ ինչ առարկաների ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԿԱՐՕՏՈՒԹԻՒՆ ունեն, ուղարկելով մի և նոյն ժամանակ իրանց յանձնված ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ ՇՏԱՏԸ:

Թեմական Վերատեսուչ

ԳԷՈՐԳ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆՑ:

8—10

Մի անձն, որ կանանց գիմնազիայի ՈՒԹԵՐՈՐԴ դասատան ՎԿԱՅԱԿԱՆ ունի և գիտէ ՖՐԱՆՍԻԵՐԷՆ և ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ, դասեր է փնտռում: Նոյնպէս իր տանը դասեր է տալիս չափաւոր վարձատրութեամբ: Կամենդանտսկայա փողոց, տուն № 23:

2—3 (2)

ԾԱԽՎՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ «ԴՈՒՐՋԻ» անուանված քարվանսարան, որ ունի 116 ԴՈՒՔԱՆ, 2 ՄԵԾ ՄԱԳԱԶԻՆ պահեստի համար, 2 ԱԽՈՌԱՆՈՑ, 2 ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ խոհանոցով և ՄԵԾ ԱՒԱԶԱՆ մշտական ջրով: Սորա հետ ունի նմանապէս ԴԱՏԱՐԿ ՏԵՂ 4000 քառակուսի սաժէն: Ցանկացողները ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մասին կարող են դիմել Պ. ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑԻՆ, Թիֆլիսում, Գանովսկայա փողոցի վրա, ՍԵՓԱԿԱՆ ՏԱՆԸ:

5—20 (2)

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

և

Տարրական Ուսումնարան

—

Աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը և քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 21-ին, իսկ ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 5-ին 1879 թ:

Մանկական Պարտէզում ընդունվում են երկու սեռի մանուկներ 4-ից մինչև 7 տարեկան հասակը, իսկ ուսումնարանում ընդունվում են 7-ից մինչև 14 տարեկան հասակը:

Ուսման ընթացքը այնպէս է յարմարեցրած, որ Ուսումնարանում թէ աղջիկ և թէ տղայ աւարտողները կարող են գիմնազիաների 1 և 2-րորդ դասատունները մտնել:

Սօլօլակի, Վելիամինովսկայա փողոց, Իշխ. Ամատունու տուն, № 11. 4—4

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 11 — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Սեպտեմբերի 10-ին)	Ռ.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	17
Հին 84 պր. մ. արժ. 1000 մ.	1470	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1250	—
Վիդրինի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	238	—
Երկրորդ 5% վիդրինի »	237	—
Մարսելի կուրսը 269—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	40
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դաւրեժի բարաթը	4	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փոթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօցկու	7	15
» միւս տեսակը	7	
» չաքար աւազը	5	30
» տրանզիտը	5	10
» մաքսը վճարած	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից	7	40
Բուրդը Թուշի	7	50
» Թարաքամի	4	—
Ալիւրը Շորագալու	2	20
» Երևանի	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ընաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխվայ	180	—
Կախեթունը	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	50	—
Ֆրիգոնը (լասը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մոկօի	26	—
« լիւանի	22	—
« Մանտինիյօն	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ռ.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով:

ՓՈԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փոթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամ 21 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայլովօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ:

	առաւօտ:	երեկոյեան.
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գօրի	11. 58	9. 43
Միխայլովօ	1. 29	11. 59
Րիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	

	առաւօտ:	
Փօթիից	9. 13	
Րիօն	12. 13	
Միխայլովօ	5. 39	1. 37
Գօրի	7. 5	4. 8
Թիֆլիս	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՈՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փոստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փոթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակ արժէ	2
Ռուսաստան և Եւրոպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան	7
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտեան 8-ից մինչև 10 ժամը:

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների:

Երեքշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլեվ կաշու և վեներական հ., Բաքօվ կրծքի և ներքին հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.:

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.:

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլեվ կաշու և, վեներական հ.:

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաքօվ կրծքային և ներքին հ., Բաբաեվ հոգեկան հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.:

Շաբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլեվ կաշու և վեներական հ.:

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ խեղճ հիւանդներին Բժշկանոցի տոմսակով:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ԹԻՖԼԻՍ. Կ. Փ. Կ. Նամակը Արամազդի և Որմզդի մասին դցեցինք զամբիւղը. բայց մի յուսահատվէք, գուցէ նա պ. Ասիացու ձեռքը կընկնի և դարձեալ լոյս աշխարհ կը տեսնի:

—ՌԱՇՏ. Ց. Ք. Է. Ստացանք փոխանակագիրը: Կը կատարենք ձեր յանձնարարութիւնը:

—ԳԱՆՁԱԿ. Ֆ. Նամակը կը տպենք հետևեալ համարներից մէկի մէջ:

—ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ. N. N. Նամակը դցեցինք զամբիւղը: Տպագրութեան համար անյարմար է:

—ԹԻՖԼԻՍ. Ա. Տ. Ց. Ստացանք 32 րուբլ «Մշակի» 8 օրինակների բաժանորդագինը: Մեր կողմից էլ կաւելացնենք 2 օրինակ: Ուրեմն սեպտեմբերից 10 օրինակ «Մշակ» կուղարկենք Պարսկաստանի այլ և այլ քաղաքներ:

Дозволено Цензурою 10 Сентября 1879 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона